

VONDST VAN EEN SCHOUDERBLAD VAN DE BULTRUG
MEGAPTERA NOVAEANGLIAE IN DE ZUIDELIJKE NOORDZEE

door

E.J.O. KOMPANJE

1. Inleiding

In februari 1995 werd bij de Klaverbank (55°40' N 3°50' O) in de zuidelijke Noordzee door de Urkse trawler UK 43 het linker schouderblad van een bultrug *Megaptera novaeangliae* (Borowski, 1781) opgehaald. Deze tot maximaal 17 meter lange baleinwalvis is een wijdverspreide soort in alle gematigde en tropische oceanen, voornamelijk in de diepere wateren. In de Noordzee is de bultrug een zeer zeldzame dwaalgast: er zijn slechts drie gedocumenteerde vondsten bekend. Uit de Oostzee zijn twee waarnemingen bekend (Schulze, 1991). De vondst van een vers schouderblad dichtbij de Nederlandse kust kan dus als zeldzaamheid gezien worden. Nooit eerder werd de vondst van een skeletdeel van deze soort van Nederlandse bodem of uit Nederlandse kustwateren beschreven. Dit artikel geeft een beschrijving van het gevonden schouderblad en een overzicht van vondsten en strandingen van de bultrug op de kust van de Noordzee en van de Europese Atlantische kust ten zuiden van Noorwegen.

2. Beschrijving van het schouderblad

Het schouderblad van de bultrug is afwijkend van dat van alle andere baleinwalvissen en grotere tandwalvissen door het ontbreken van een processus coracoideus en acromion (D'Alton, 1827; Van Beneden & Gervais, 1868-1879; True, 1904; Benke, 1993), zie fig. 1, 2. Verder heeft het, na het schouderblad van de blauwe vinvis *Balaenoptera musculus* (L., 1758) de breedste cavitas glenoidalis. Opvallend is ook het geheel gladde oppervlak van het beenstuk.

De hoogte van het gevonden schouderblad (gemeten tussen de onderste rand van de cavitas glenoidalis en de margo vertebralis) bedraagt 569 mm. De breedte (tussen het meest caudale punt van de angulus caudalis en het meest craniale punt van de angulus cranialis) bedraagt 778 mm. De breedte en diepte van de cavitas glenoidalis bedragen respectievelijk 280 en 180 mm. Afgaand op deze maten moet het schouderblad van een onvolgroeid dier zijn geweest (True, 1904; Benke, 1993).

Het beenstuk is extreem vet en 'riekt' sterk. De betreffende bultrug zal dus hooguit enige maanden voor de vondst in de Noordzee gestorven zijn. Het schouderblad wordt in het Natuurmuseum Rotterdam bewaard (aanw. nr. 95-094).

3. Vondsten van bultruggen in de Noordzee en de Atlantische kusten van Europa bezuiden Noorwegen

Van de Noordzee zijn slechts drie vondsten van bultruggen gedocumenteerd (tabel 1). Overige waarnemingen betreffen één beendervondst, één vangst en één waarneming/vangst: in 1824 werden beenderen van een bultrug opgegraven in de Carse Clay, Burnbank, Perthshire, Schotland, bij de rivier Forth (Blackadder, 1824; Turner, 1912;

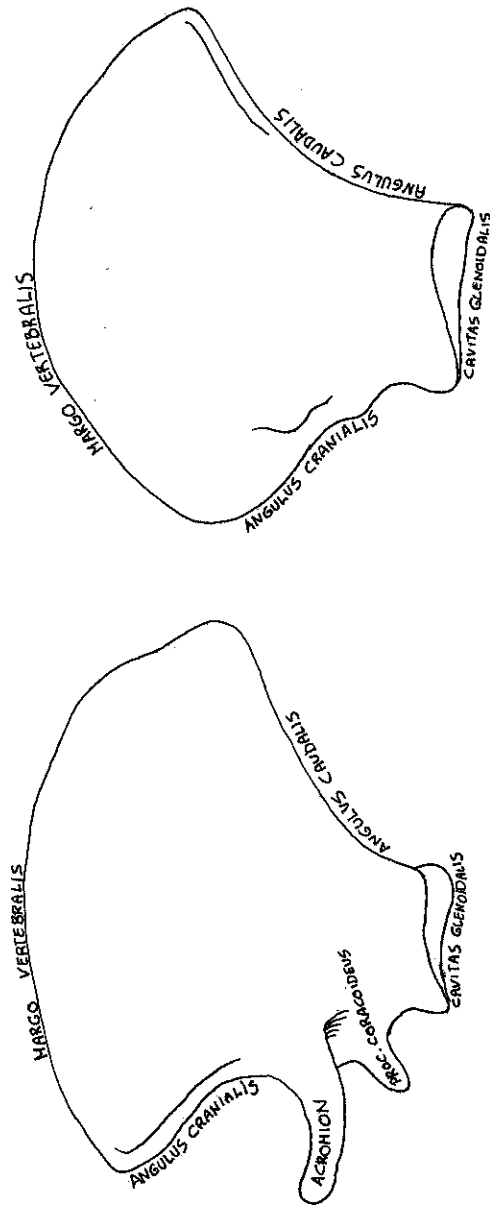

Fig. 2. Schematische weergave van de schouderbladen van *Baleanoptera physalus* (links) en *Megaptera novaeangliae* (rechts). Belangrijkste anatomische terminologie.

Fig. 2. Schematic reproduction of the scapulae of *Baleanoptera physalus* (left) and *Megaptera novaeangliae* (right). Most important anatomical terminology.

Datum/date	Vindplaats/locality	Bron/source
<i>West-Duitsland/Germany</i>		
1824	Monding van de Elbe/ <i>Elbe estuary</i>	Meyer, 1994
15-VII-1991	Monding van de Jade/ <i>Jade estuary</i>	Meyer, 1994
<i>Denemarken/Denmark</i>		
02-X-1905	Lonstrup	Bondesen, 1977
<i>Engeland, Schotland, Ierland/British Isles and Ireland</i>		
II-1863	Speke sand bank, Mersey Estuary, England	Turner, 1912
16-X-1982	Leys beach, Gileston, South Glamorgan, Wales	Sheldrick, 1989
23-VIII-1985	Fort William, Loch Linnhe, Scotland	Sheldrick, 1989
<i>Frankrijk/France</i>		
19-III-1979	Ile d' Oleron	Duguay, 1983
07-I-1983	Saint-Jean-de-Monts	Duguay, 1984
<i>Spanje, Portugal/Spain, Portugal</i>		
12-VIII-1903	Llanes, N-Spanje/ <i>N-Spain</i>	López & Ramil, 1993
IV-1944	Gijón, N-spanje/ <i>N-Spain</i>	López & Ramil, 1993
21-VII-1947	Setúbal, Portugal	López & Ramil, 1993
1960	Galicia	López & Ramil, 1993
1973-1974	Galicia	López & Ramil, 1993
12-VII-1976	Galicia	López & Ramil, 1993
17-VIII-1982	42° 12'N 9° 33'W	López & Ramil, 1993
30-I-1986	Figueira da Foz, Portugal	López & Ramil, 1993
02-XII-1989	Foz, Spanje/ <i>Spain</i>	López & Ramil, 1993
28-III-1993	La Coruna, Spanje/ <i>Spain</i>	López & Ramil, 1993

Tabel 1. Gedocumenteerde strandingen van de bultrug *Megaptera novaeangliae* op de Europese Atlantische en Noordzeekust ten zuiden van Noorwegen, 1824-1994.

Table 1. Documented strandings of humpback whales Megaptera novaeangliae on the Atlantic coasts of Europe and in the North Sea south of Norway, 1824-1994.

Herman, 1992). In maart 1871 werd een bultrug gevangen in de Noordzee bij Wick Bay, Caithness, Noord-Schotland (Turner, 1912; Herman, 1992). Tenslotte werd in 1883 een bultrug zes weken lang geobserveerd in de Firth of Tay, Oost-Schotland. Het dier werd geharpoeneerd en is zuidelijker nog drijvend waargenomen (Fraser, 1976).

Van de Atlantische kusten van Schotland, Engeland, Frankrijk, Spanje en Portugal zijn tenminste 15 strandingen gedocumenteerd (tabel 1). Van de Noorse kust zijn geen strandingsgegevens voorhanden, zodat dit deel buiten beschouwing blijft.

4. Discussie

Het voorkomen van de bultrug in de Noordzee is een grote zeldzaamheid. Net als de potvis *Physeter macrocephalus* L., 1758 moeten bultruggen in de Noordzee als 'verdwaald'

worden beschouwd, zij het veel zeldzamer dan eerstgenoemde soort. De vondst van een vers schouderblad van de bultrug is dus opmerkelijk.

Regelmatig worden beenderen van Cetacea door trawlers opgehaald en aan land gebracht. Determinatie van deze skeletdelen levert doorgaans nauwelijks moeilijkheden op en leidt soms tot verrassende ontdekkingen. Samen met het bijhouden en inventariseren van strandingen van walvissen en dolfinen op de kust, geven deze vondsten een beeld van het voorkomen en verdwalen van verschillende soorten Cetacea in de Noordzee.

DANKWOORD

Ik wil mijn dank uitspreken jegens Klaas Post, Urk, die het schouderblad als dat van een bultrug herkende en het aan het Natuurmuseum Rotterdam schonk. Hierbij wil ik ook de kapitein van de UK 43, H. de Vries, danken, die de moeite genomen heeft het 'vette en riekende' bot te verzamelen. Rob 't Hart maakte de foto.

SUMMARY

Discovery of the scapula of a humpback whale *Megaptera novaeangliae* in the southern North Sea

This article describes the find of a fresh scapula of an immature humpback whale *Megaptera novaeangliae* (Borowski, 1781). The bone was dredged by a trawler at the Klaverbank (55°40' N 3°50' E). Only three records of this species are known from the coasts of the southern North Sea. From the European Atlantic coasts (with the exception of Norway) 15 strandings are known. This is the first record of remains of a humpback whale from Dutch coastal waters.

LITERATUUR

- BENEDEN, P.J. VAN & P. GERVAIS, 1868-1879. Ostéographie des cétacés vivants et fossiles. Atlas: pls I-LXIV. A. Bertrand, Paris.
- BENKE, H., 1993. Investigations on the osteology and the functional morphology of the flipper of whales and dolphins (Cetacea). - Investigations on Cetacea, 23: 9-252.
- BLACKADDER, A., 1824. On the superficial strata of the Forth district. Appendix, regarding bones of whale recently discovered in the upper district. - Memoirs of the Wernerian Natural History Society, 5: 437-439.
- BONDESEN, P., 1977. Danmark fanger hvaler. - Natur og Museum, 18: 3-25.
- D'ALTON, E., 1827. Die Skelete der Cetaceen, abgebildet und beschrieben: 1-8, pl. I-VI. E. Weber, Bonn.
- DUGUY, R., 1983. Les cétacés des côtes de France. - Annales de la Société des Sciences Naturelles de la Charente-Maritime, Supplément: 1-112.
- DUGUY, R., 1984. Rapport annuel sur les cétacés et pinnipèdes trouvés sur les côtes de France. - Annales de la Société des Sciences Naturelles de la Charente-Maritime, 7: 189-205.
- FRASER, F.C., 1976. British whales, dolphins & porpoises. Fifth edition: i-xi, 1-34. British Museum (Natural History), London.
- HERMAN, J.S., 1992. Cetacean specimens in the National Museums of Scotland: i-v, 1-68. Trustees of the National Museums of Scotland, Edinburgh.
- LOPEZ, A. & X. RAMIL, 1993. Varamento dunha balea xibarte *Megaptera novaeangliae* (Borowski, 1781). - Eubalaena, 1: 7-15.
- MEYER, K.O., 1994. Küstenfunde - Walc und Delphine aus der Deutschen Bucht. - Drosera, 1994: 1-6.
- SCHULZE, G., 1991. Wale an der Küste von Mecklenburg-Vorpommern. - Natur und Museum, 7: 22-52.
- SHELDRIK, M.C., 1989. Stranded whale records for the entire British coastline, 1967-1986. - Investigations on Cetacea, 22: 298-329.
- TRUE, F.W., 1904. The whalebone whales of the Western North Atlantic. - Smithsonian Contributions to Knowledge, 33: i-vii, 1-332, pls 1-50.
- TURNER, W.M., 1912. The marine mammals in the anatomical museum of the University of Edinburgh: 1-207, pl. I-XVII. MacMillan and Co., London.

Natuurmuseum Rotterdam, Postbus 23452, 3001 KL Rotterdam